

VALORI ACRONICE ȘI CONTEMPORANE ÎN OPERELE PROZATORILOR CANONICI INTERBELICI

STUDIU DE CAZ, APLICAȚIE MIHAIL SADOVEANU

Drd. prof. Grecu Iulia Magdalena, Liceul de Arte, Slobozia

1. VALORI ȘI ATITUDINI PROMOVATE DE DOCUMENTELE CURRICULARE PÂNĂ ÎN ANUL 2000. SCURTĂ PRIVIRE DIACRONICĂ

Programele actuale ale materiei la liceu au început a fi aplicate în 1999, iar ale gimnaziului în 2017 după o îndelungată perioadă în care fuseseră folosite cele din 1995. Dacă cele anterioare propuneau ca modele prioritare esteticul și culturalul, noutatea celor prezente este redefinirea scopului limbii și literaturii române pe baza modelului comunicativ-funcțional, așa cum precizează *Nota de prezentare*¹ a programei pentru clasa IX-a, dar valabilă pentru tot ciclul liceal, inferior (clasele a IX –a și a X-a) și superior (a XI-a și a XII-a):

„Paradigma programelor școlare de Limba și literatura română (pentru gimnaziu și pentru învățământul liceal) este una comunicativ-funcțională. Aceasta presupune studiul integrat al limbii, al comunicării și al textului literar.

Principiile actualului model sunt:

- urmărirea unui set unitar și coerent de finalități ale studiului disciplinei pe parcursul întregii școlarități obligatorii;
- adoptarea unui model didactic coerent, în cadrul căruia să apară evidentă deplasarea accentului de pe simpla achiziționare de cunoștințe pe formarea de competențe și atitudini, cu valențe ulterioare de actualizare și de extindere;
- diversificarea strategiilor, a ofertelor și a situațiilor de învățare și adaptarea acestora la grupul-tintă;
- asigurarea caracterului flexibil și actual al studierii limbii române, prin conectarea sa la realitățile vieții cotidiene;
- reechilibrarea ponderii acordate în studiu variantei scrise și celei orale;
- îmbinarea echilibrată a proceselor de receptare și proceselor de producere a mesajului;
- adoptarea unei perspective consecvent comunicative, în cadrul căreia accentul să fie plasat pe aspectele concrete ale utilizării limbii.

¹ Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a IX-a, ciclul inferior al liceului*, București, 2009, p.2.

Domeniile în care vor fi contextualizate activitățile de învățare pentru studierea limbii și a literaturii române în clasa a IX-a sunt: I. Literatură; II. Limbă și comunicare.”

Organicitatea acestui demers liceal este vizibilă în aceeași *Notă de prezentare*² în care se afirmă:

„Programele școlare pentru ciclul superior al liceului sunt unitare din punctul de vedere al competențelor generale, al setului de valori și atitudini urmărite pentru acest segment de școlaritate, precum și din cel al principiului de organizare a conținuturilor pe durata celor doi ani de studiu. Programa este structurată pe aceleași domenii de conținut incluse în programele pentru clasele a IX-a și a X-a: „Limbă și comunicare“ și „Literatură“. Finalitățile disciplinei se reflectă nemijlocit în competențele generale și în setul de valori și atitudini enunțate în prezenta programă, din care derivă întreaga structură curriculară: competențe specifice, conținuturi ale învățării, sugestii metodologice.

Continuitatea față de programele anterioare de limba și literatura română (pentru învățământ primar, gimnazial și ciclul inferior al liceului) este asigurată prin paradigma comunicativ-funcțională a disciplinei. Aceasta presupune studiul integrat al limbii, al comunicării și al literaturii, în vederea consolidării competențelor de comunicare orală și scrisă și a deprinderilor de lectură (capacitatea de a înțelege și interpreta textele, de a fi un cititor competent și autonom, capacitatea de a înțelege dintr-o perspectivă personală viziunea despre lume, despre condiția umană sau despre artă exprimate în textele studiate).”

Dacă aspectul unitar este urmărit cu sporită atenție, caracterul de modernitate este o altă prioritate a programelor, el derivând din dezideratul ca acestea să fi fost puse în acord cu documentele Uniunii Europene, în domeniul *Comunicare în limba maternă*. Atât *Competențele cheie pentru învățământul pe tot parcursul vieții*, cât și competențele transversale, subliniate în *Cadrul European de referință, Anexa la Recomandarea Parlamentului și a Consiliului European, 2006* din domeniile *A învăța să înveți, Competențe sociale și civice, Inițiativă și cultură antreprenorială, Conștiință și exprimare culturală* se constituie în revizuirii necesare ale programelor, intrate în vigoare la noi începând cu 2009.

În ceea ce privește domeniul de cercetare al lucrării de față, setul de valori și atitudini emergente din operele prozatorilor interbelici canonici, el trebuie privit în diacronia programelor, căci, din nefericire, nu puține au fost epocile când sistemul axiologic a fost grav afectat de schimbările majore de paradigmă, de viziune, de ideologii. Cu toate aceste derapaje, retrospectiva pe care am realizat-o în acest capitol este revelatoare pentru argumentarea tezei mele: oricâte au fost epocile și oricât de supuse politicului paradigmele educaționale, prozatorii interbelici din canonul școlar actual și-au câștigat perenitatea.

² Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a XI-a, ciclul superior al liceului*, București, 2006, p.2.

Diacronia programelor:

- a) Sfârșit de secol XIX. Forme incipiente de accentuare a valorilor: **latinătate, bine, frumos, adevăr, conștiință națională**. Primele „nominalizări”. Mihail Sadoveanu.
- b) Prima jumătate a secolului al XX-lea. 1908-1944. Restructurări curriculare. Primele încercări de valorizare personală a elevului. Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu-dramaturg. Valorile și atitudinile sunt concentrate în jurul acestei conștiințe de sine a poporului, formulate în termeni fără echivoc: **„dezvoltarea judecării și simțirii elevilor”³ va duce la integrarea lor „într-o lume de cugetări”⁴ în care coexistă ordinea, frumusețea, claritatea, înțelegerea, respectul și iubirea față de viața și cultura neamului.**
- c) Momentul de „cotitură”. Anii 1944-1947. Devieri axiologice. Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, dramaturg și prozator. Destinul literaturii începea, din nefericire, să cunoască dimensiuni simptomatice pentru caracterul impur al esteticului. Noile liste de autori legitimează o „mixtură valorică”, deoarece canonul este supus ideologiei, obligat la introducerea unor scriitori favoriți ai regimului recent instaurat. Curriculumul clasei a VIII-a este revelator în această direcție, studiul literaturii române moderne și contemporane debutează cu **„prezentarea vieții economice, sociale, politice și culturale”⁵**.
- d) Paradigma a treia. 1947-1989. Literatura, sub semnul înarmărilor ideologice și al aservirii valorilor. Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, G. Călinescu. În anul 1950 apare *Cartea de metodică*⁶ ce schițează, printre altele, profilul Domnului Trandafir, personaj emblematic al prozei lui Mihail Sadoveanu. Pentru a corespunde directivelor enunțate mai sus, povestirea sadoveniană este analizată mai întâi prin lupa „vieții și

³ Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor și Artelor, Direcția învățământului secundar, *Programele analitice pentru învățământul secundar (gimnazii și liceele de băieți și de fete)*, București, Monitorul oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria Centrală, 1935.

⁴ Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *Programa analitică a învățământului secundar*, București, f.e., 1908, p.23.

⁵ A. ROSETTI, D. PERPESSICIUS, J. BYCK, *Limba și literatura română, pentru clasa a VIII-a secundară*, Editura Forum 1946 (ediție nouă) în PAMFIL, Alina (coord); TĂMĂIAN, Ioana (coord), *Studiul limbii și literaturii române în secolul XX, Paradigme didactice*, 2005, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, pag. 226.

⁶ *Metodica limbii și literaturii române*, Editura de Stat, 1950, p.124.

activității creatoare” a prozatorului în capitolul consacrat biografiei acestuia. În devenirea sa intelectuală, morală, impactul întâlnirii cu profesorul nu poate fi ignorat. Urmează analiza „operei” în spiritul valorilor moralei noii orânduiri socialiste: „Domnu Trandafir, datorită salariului insuficient, era nevoit, ca și mulți alți învățători din vremea regimului burghezo- moșieresc, să-și vadă însă și de treburile lui personale, în timpul orelor de serviciu. El își făcea însă datoria și de aceea elevii îl iubeau și respectau”.⁷ Funcțiile axiologice cu care era investită studiarea literaturii de până atunci sunt circumscrise noului regim instaurat, în timp ce discursul didactic coincide cu discursul politic contemporan: valorile semnificative fiind **„idealurile proletariatului revoluționar”⁸, artistul-militant pentru victoria cauzei socialiste, oglindirea veridică a cadrului societății din perspectiva dezvoltării sale revoluționare, repudierea a tot ce se dovedea învechit și viciat în societate, conexat burgheziei, integrarea culturii minorităților (maghiară, germană, sârbă etc.). „Idealul uman este eroul combativ: omul nou, comunistul („muncitorul, țăranul colectivist, intelectualul devotat poporului – cu toții constructori ai socialismului”), în opere inspirate de realitatea contemporană, sau luptătorul pentru libertate și dreptate socială, în opere de inspirație istorică”⁹, „eroismul în muncă al muncitorilor sovietici în industrie”, „colhoznicii sovietici, colhozurile” sau „viața oamenilor de culoare în țările imperialiste”¹⁰.**

- e) Cât privește pe cei afirmați în perioada dintre cele două războaie mondiale sau înainte de primul război mondial, precum M. Sadoveanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, T. Arghezi, D.P. Perpessicius, trebuie subliniat un detaliu important: ei sunt integrați în canon doar în condițiile în care „au ajuns la o înțelegere superioară a lumii și a societății” și doar cu acele opere ce „reliefează mizeria și suferința, condițiile insuportabile ale existenței celor mai mulți în orînduirea capitalistă”.¹¹ Valorile interbelice sunt anulate prin falsificare: „În perioada dintre cele două războaie mondiale [...] cultura românească oficială, cultura burgheză, se coboară pînă la cele mai de jos limite ale

⁷ Idem .

⁸ Idem.

⁹ PAMFIL, Alina (coord); TĂMĂIAN, Ioana (coord), *Studiul limbii și literaturii române în secolul XX, Paradigme didactice*, 2005, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, pp. 174-175.

¹⁰R.P.R., Ministerul Învățămîntului Public, *Institutul de Științe Pedagogice, Limba română, Programă pentru clasele VIII-XI*, aprobată de M.I.P., cu nr. 32203/1952, București, f.e., 1952, p.10.

¹¹ „Legea educației și învățămîntului nr.28 din 21 decembrie 1978”, în *Buletinul Oficial*, nr.113 din 26 decembrie 1978.

decadenței. În literatură pătrund, din apus, diferite curente idealiste și formaliste, impresionismul, expresionismul, ermetismul, cultivând antirealismul, individualismul extrem, pesimismul [...]. Literatura creată, în acest spirit, sub masca mincinoasă a patriotismului era o literatură cu totul ruptă de popor și dușmănoasă intereselor lui”.¹² Mihail Sadoveanu apăruse încă din ultimii ani ai secolului al XIX-lea, apoi, treptat, ceilalți trei, etapa „vitregă” fiind cea de după 1944. Care a fost atunci cauza contestării radicale a întregii literaturi din perioada dintre cele două războaie mondiale? Vina burgheză, inventată și acuzată „ca un păcat fără mântuire”¹³. Contestatarii proletcultiști considerau, cu o vinovată obtuzitate și cu o înverșunată atitudine politizată, că totul era putred, compromis, în perioada anterioară, că interbelicilor nu le-a scăpat nicio valoare neinfestată, neiradiată. Prin urmare, nu rămas nimic de recuperat. Analizând acest fenomen, discipolul lui Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu afirmă că România comunistă a fost „o Siberie a spiritului”.¹⁴

- f) După 1983 se remarcă intrarea în canon a unor opere ce transcend, prin problematică, determinările sociale și naționale, punând în valoare teme generale. Deși intenția a constituit, fără îndoială, un efort lăudabil, materializarea ei a fost un eșec pedagogic și didactic, deoarece textele inserate conturau exclusiv o viziune a suferinței și morții: „Un om năcăjit” de M. Sadoveanu, „Mama” de G. Coșbuc, „Fefelega” de I. Agârbiceanu, textele de un mare dramatism ale lui I. Al. Brătescu-Voinești, „Puiul”, „Privighetoarea”, „La vulturi” de Gala Galaction, „Căprioara” de Emil Gârleanu, „Mai am un singur dor” de M. Eminescu, baladele „Miorița” și „Monastirea Argeșului”. Anumite texte dublează aceste creații evocate anterior alese în scopul ilustrării sacrificiilor pentru patrie de tipul „O oră din august” de M. Preda, „Sobieski și românii” de C. Negruzzi, „Mări sub pustiuri” de D. R. Popescu, „Dan, căpitan de plai” de V. Alecsandri. Această aglomerare a creațiilor despre **suferință și despre moarte** propune obsesiv elevilor gimnaziști o realitate vetustă și dureroasă. Un asemenea proiect nu putea duce decât la a prezenta substanța literaturii drept tragică și monocordă.
- g) Canonul curricular actual. perioada începutului de secol XXI. Valori și atitudini europene. Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, G. Călinescu În lucrarea

¹² Idem.

¹³ *Salutul Comitetului Central al P.R.M.* la Conferința națională a scriitorilor din R.P.R. din 1949

¹⁴ CULIANU, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului*, 2013, București, Editura Polirom, p. 35.

sa „O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev”¹⁵, autoarea Florentina Sâmișăian înaintează ideea conform căreia în ultimii ani noile perspective asupra cunoașterii, impactul mass-media și al tehnologiilor noi, dinamica formelor societății au avut drept consecințe modificări substanțiale privitoare la studiul limbilor și literaturilor materne în școală. „ O perspectivă atomizată asupra cunoașterii nu mai este adecvată astăzi. De aceea, tendințele europene merg spre identificarea domeniilor-cheie ale cunoașterii și a competențelor necesare, care să ofere deschideri spre formarea unei personalități armonioase, în spiritual conceptului de **Bildung**(...). În acest context, este necesară o reconstruire a filozofiei disciplinei, din perspectiva identificării achizițiilor relevante, care presupun, mai mult decât înainte, și un set important de instrumente și proceduri care să le permită elevilor accesul la cunoașterea specifică domeniului, precum și interiorizarea și asumarea unor valori, formarea unor atitudini care să-i conducă pe aceștia spre dezvoltarea personală, spre valorificarea aptitudinilor proprii prin studiul disciplinei”¹⁶ Modelul propus de *Cadrul european de referință pentru limbi (Common European Framework of Reference for Languages, 2001)* are în vedere patru domenii de competențe necesare studierii literaturilor/ culturilor/ limbilor străine: cunoașterea declarativă (savoir/knowledge), abilitățile sau deprinderile (savoir-faire/ skills), **competența existențială** (savoir-etre/ existential competence) și abilitatea de a învăța (savoir-apprendre/ability to learn). Dintre acestea, cea de-a treia componentă a acestui set organic este cea care face obiectul lucrării de față prin faptul că vizează valorile și atitudinile ce trebuie formate în conștiința vorbitorului de limbă maternă. Ea reprezintă un tot, cuprinzând flexibilitatea gândirii critice, curajul asumării și exprimării opiniilor proprii, conștientizarea experiențelor, spiritual tolerant, alteritatea, autocunoașterea, explorarea valorilor proprii. Contextul formativ al competenței existențiale este școala, acolo unde elevii au ocazia interacțiunii, a confruntării opiniilor și a diferitelor valori, a implicării în discuții și dezbateri. Programele de liceu în vigoare¹⁷, atât pentru ciclul inferior al liceului, cât și pentru cel

¹⁵ SĂMIȘĂIAN, Tina, *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București, Editura Art, 2014.

¹⁶ SĂMIȘĂIAN, Tina, *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București, Editura Art, 2014, pp.15-16.

¹⁷ Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a IX-a, ciclul inferior al liceului*, București, 2009, p.4.; Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a X-a, ciclul inferior al liceului*, București, 2009, p.4.; Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a XI-a, ciclul superior al liceului*, București, 2006,

superior, specifică setul de valori și atitudini în care se reflectă, alături de competențele generale, finalitățile limbii și literaturii române. În număr de 7, ele asigură continuitatea și coerența demersului liceal, în conformitate cu cel gimnazial¹⁸:

- „•Cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii
- Stimularea gândirii autonome, reflexive și critice în raport cu diversele mesaje receptate
- Formarea unor reprezentări culturale privind evoluția și valorile literaturii române
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare și a încrederii în propriile abilități de comunicare
- Abordarea flexibilă și tolerantă a opiniilor și a argumentelor celorlalți
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de limba maternă și recunoașterea rolului acesteia pentru dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural
- Dezvoltarea interesului față de comunicarea interculturală”.

2. VALOARE. VALORI ȘI ATITUDINI. GHID TEORETIC. TAXONOMII. TEORETICIENI. PRACTICIENI

Problematika literaturii concepute ca mijloc de transmitere a valorilor este veche, antică, în sensul denotativ al termenului. În dialogurile sale, Platon înaintează ideea conform căreia funcția esențială a literaturii este aceea de a educa, repudiind mesajul operelor lui Homer și Hesiod, acuzate de a fi corupt spiritele tinere. Aristotel în *Poetica* ilustrează funcția poetică a *katharsisului*, purificarea de pasiuni, considerată elevarea morală a literaturii. Încă de atunci apărea, deci, întrebarea: **Ne-a fost, ne este necesară o perspectivă etică asupra existenței? Un răspuns semnificativ la această interogație îl găsim tot în *Republica* lui Platon. Aici, personajul Socrate afirmă: „nu vorbim despre lucruri minore, ci despre cum trebuie să trăim”¹⁹, subliniind faptul că latura noastră esențială, rațională nu ne permite să viețuim oricum, ci ghidați după un sistem axiologic.** Despre valori, valoare, valorizare s-a dezbătut și se va dezbate, teritoriul fiind infinit în nuanțe și interpretări. Tudor Vianu expune teoria sa axiologică în două lucrări esențiale pentru estetica și filosofia culturii, *Originea și valabilitatea valorilor* din 1937 și *Introducere în teoria valorilor* din 1942. Criticul și eseistul definește

p.4. Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, *Programa școlară de limba și literatura română, clasa a XII-a, ciclul superior al liceului*, București, 2006, p.4.

¹⁸ Idem.

¹⁹ PLATON, *Republica*, Ed. Antet Revolution, București, 2010, p.17.

valorile drept „obiecte ale dorinței” ce cunosc două stări de existență: „valori pure”- a căror expresie lingvistică este un substantiv și „valori încorporate”, denumite „bunuri”, valori-adjective, expresie a celor dintâi și subordonate lor în același timp. Coordonatele sistemului său axiologic se dezvoltă conform criteriului „rațional”, reieșind, în viziunea sa, opt valori generale: **valoarea economică, cea vitală, juridică, politică, teoretică, estetică, morală și religioasă, ordinea, deloc întâmplătoare, reflectând creșterea gradului lor de importanță**. Observând acest palier axiologic, esențială este și constatarea privitoare la polarizarea valorilor, la plasarea lor în antiteză cu non-valorile: „Valorile fiind obiecte ale dorinței, se înțelege că obiectele repulsiei sunt non-valorile. **Adevărul, binele și frumosul sunt corelative cu eroarea, răul și urâtul, utilitatea cu inutilul, vitejia cu lașitatea, austeritatea cu destrăbălarea, modestia cu îngâmfarea, noblețea cu vulgaritatea, blândețea cu cruzimea, cumpătarea cu intemperanța, iubirea cu ura ș.a.m.d. Există, în adevăr, eroarea, răul și urâtul numai pentru că există un adevăr, un bine și un frumos**”.²⁰

Extrem de sugestivă, rațional argumentată și perfect articulată, teoria lui Vianu propune, deci, cele opt clase de valori, dar este cert că modernitatea lumii noastre aduce cu sine modificări de număr, de tipologie, de viziune. În contemporaneitate, Auguste Comte Sponville constată, pornind de la sondarea realității franceze și americane, faptul că „civilizația omenească încapă într-o structură coerentă cu patru niveluri sau ordine. **Primul nivel ne este dat de valorile cunoașterii, cele științifice, tehnice, economice, utilitare**.”²¹ Un al doilea ordin de natură exterioară care judecă elementele axiologice ale primului sunt de tipul **politicului înfrățit cu juridicul**, iar cel de-al treilea, **eticul, se asociază iubirii**, ca ultimă coordonată, ea fiind concepută inclusiv ca **dragoste, altruism, atașament față de natură și umanitate**.

Discutabile, ca orice clasificări și taxonomii, mai ales când este vorba despre artă, observată în latura ei inefabilă, meta-fizică, acestor tipologii li se poate alătura o a treia, realizată de Vincent Jouve²². Cartografiată în funcție de genurile literare, literatura tematizează în creațiile circumscrise liricului valori personale, proprii sau „individuale”, în timp ce epicul și dramaticul propun **valori comunitare, „comune”**, împărtășite de grupurile de oameni. Aceasta distincție

²⁰ VIANU, Tudor, *Introducere în teoria valorilor*, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, București, 1942, pp.70-71.

²¹ MORAR Vasile, „Etica și literatura. Valorile morale și unitatea unei vieți” în *Literatura și valorile*, ONOJESCU, Monica (coord), 2018, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, p.18

²² JOUVE, Vincent, *Poétique des valeurs*, PUF, Paris, 2001, pp.15-18.

valori „individuale”/ „comune” trasează o linie subțire, vulnerabilă, dar necesară. Valorile „comune” sunt, la rândul lor, departajate în „stabile”, „antropologice”, care depășesc particularitățile, cutumele unei zone sau ale unei perioade și valori „culturale”, purtătoare ale unor simboluri definitorii pentru un anumit topos sau o anumită epocă.

Liviu Papadima configurează pe alte paliere principalele valori, subliniind faptul că ele sunt **„de ordin biologic (sănătate, hrană, confort), moral (binele, virtutea), economic (productivitate, prosperitate), juridic (dreptate, legalitate), politic (libertate, echitate), estetic (frumosul, sublimul, grațiosul), teoretic (adevărul, cunoașterea), religios (sacru, credința), afectiv (dragostea, prietenia).”**²³

În încercarea de a oferi societății franceze și nu numai un *Mic tratat al marilor virtuți*²⁴ Andre Comte-Sponville enumeră, fără a avea pretenția de a le epuiza, 18 valori morale. Ordonate liniar, dar și gradual, ele pornesc de la politețe și ajung la iubire, ca punct terminus, cunoscând o evoluție semnificativă: **„politețea, fidelitatea, prudența, cumpătarea, curajul, spiritul de dreptate, generozitatea, compasiunea, mizericordia, recunoștința, umilința, simplitatea, toleranța, puritatea, blândețea, buna-credință, simțul umorului, iubirea (eros, philia, agape).”**²⁵

Nu în ultimul rând subliniez valorile menționate de Petru Creția în cartea „Luminile și umbrele sufletului”, toate trimerile bibliografice realizându-se la ediția apărută în 2020, la Editura Humanitas. Cuprinsul lucrării propune: **Demnitatea, Cinstea, Vrednicia, Cuviința, Prostia, Mediocritatea, Prejudecățile, Dreptatea, Adevărul, Calomnia, Intoleranța, Blândețea, Răbdarea, Încrederea, Dezamăgirea, Suferința zadarnică, Văicăreala, Curajul, Speranța, Tristețea, Bucuria, Sărbătoarea, Plăcerea, Superficialitatea, Nepăsarea, Falsa conștiință, Vorba fără rost, Credința, Binele și Răul.**

²³ PAPADIMA, Liviu, *Limba și literatura română. Hermeneutică literară*, Proiect pentru învățământul rural al Ministerului Educației și Cercetării, București, 2006, p.91.

²⁴ COMTE-SPONSVILLE, Andre, *Mic tratat al marilor virtuți*, București, Ed. Univers, 1988.

²⁵ COMTE-SPONSVILLE, Andre, *Mic tratat al marilor virtuți*, București, Ed. Univers, 1988 cf. MOLDOVAN Corina, Trifan Florina, „Formarea valorilor la elevii de gimnaziu prin abordarea crosscurriculară a textelor literare din manualele școlare” în ONOJESCU, Monica, Pamfil Alina (coord) *Valori formative acronice și contemporane în literatura pentru copii și tineri*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2006, p.134.

3. ANALIZA TEXTELOR PROZATORILOR CANONICI DIN PERSPECTIVA VALORILOR ACRONICE ȘI CONTEMPORANE

„Ar fi naiv să ne așteptăm ca elevii noștri să recepteze un anumit text așa cum l-am receptat noi la vârsta lor sau cum l-au receptat cei ce au fost contemporani cu apariția textului. Vremurile se schimbă, sensibilitatea și modul în care elevii noștri se raportează la realitate și la cunoaștere s-au schimbat și ele”²⁶ Tinerii zilelor noastre citesc altceva: „1. Site-uri. 2. Mesaje. 3. SMS-uri. 4. Instrucțiuni de la jocuri video. 5. Scorurile de la meciuri. 6. Meniuri. 7. Ghiduri TV. 8. Ce scrie pe cutiile de cereale. 9. Ce scrie pe tricouri. 10. Ofertele de la supermarket. Semnele de circulație”.²⁷Noile forme ale literaturii postmoderne obligă regândirea principiilor după care se ghidează profesorul în predarea canonicilor, cadrul didactic nu poate să nu țină cont de ele.

„Noua tematizare a artei prin **feminism, atitudinea political correctness, pluriculturalismul, apartenența etnică și confesională marcată, evoluția noilor tehnologii-internet, email, lumi virtuale**”, toate „sunt datele în care profesorul de limba și literatura română trebuie să convingă elevii să parcurgă operele autorilor canonici, să-i conștientizeze de valoarea lor identitară, de imperativul raportării unei culturi la canon”²⁸.

Tinerii zilelor noastre, pe care școala trebuie să îi formeze în spiritul valorilor, pendulează între o anumită tendință rebelă, agresivă, ignorarea celorlați, superficialitate sau dezorganizare și creativitate, deschidere la nou, idealism , tehnologizare. **Valorile europene le sunt familiare. Pentru ei sunt importante libertatea, democrația, egalitatea între femei și bărbați, lipsa discriminării de orice fel, drepturile minorităților, cariera, starea materială, fericirea, asumarea de riscuri, oportunitățile.**

În abordarea textelor canonice palpitant este, de fapt, ca profesorul să știe să scoată la iveală ceea ce pot aduce elevii lui nou în lectura acestor texte. „Ca să fim siguri că și canonicii pot deveni contemporanii noștri, e bine să discutăm despre ceea ce ne (mai) spune acel text astăzi, aici și acum. Această cale cere, de asemenea, o rafinată punere în scenă a întregului

²⁶ SĂMIHĂIAN, Florentina, „Pot deveni canonicii contemporanii noștri?” în PAMFIL, Alina (coord); ONOJESCU, Monica, *Receptarea autorilor canonici, responsabilități și abordări specifice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2009, p.47.

²⁷ GREENWALD, Tommy, „Cum să faci să NU citești. Ghidul lui Charlie Joe Jackson”, București, Ed. Artur, 2014 în SĂMIHĂIAN, Tina, *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București, Editura Art, 2014, p. 270.

²⁸ CIOBANU, Claudia, „Canonul școlar sau fotografie de grup cu scriitori”, în *Perspective*, Revistă de didactică limbii și literaturii române, nr. 1(22)/2011, București, Ed. Paralela 45, p.38.

demers didactic (...) soluțiile cele mai bune pentru a-i aduce pe canonici mai aproape de elevi, solicitându-le acestora din urmă să folosească strategii de receptare diverse, ce implică într-un raport optim inteligența, emoțiile, cunoștințele și creativitatea lor. Dar, desigur, întrebarea fundamentală și răspunsurile rămân la fiecare profesor: merită să fac efortul de a-i aduce pe canonici mai aproape de elevi? și, de fapt, ce aleg, învățarea pentru examen sau formarea elevilor mei pentru a deveni cititori pe termen lung?”²⁹

Propunând un demers hermeneutic al operelor prozatorilor canonici întrebelici ce va urmări sublinierea atât a unor valori perene³⁰, cât și a celor contemporane, capitolele următoare vor încerca să răspundă afirmativ întrebării de mai sus: este posibilă aducerea canonicilor „în prezent, în prezență”³¹, însuși acest act purtând încărcătura pilduitoare necesară formării conștiinței de lectură a tinerilor pe tot parcursul vieții. Iar dacă în parcursul lor existențial pot folosi aceste valorizări pentru examenele vieții, atunci cu atât mai mult canonicii își vor dezvălui fața „prietenoasă”.

Mihail Sadoveanu. *Baltagul*. Valori perene: vrednicia. Valori contemporane: diferența de gen

Dintre multiplele valori perene, pentru demersul interpretativ al *Baltagului* propun înscrierea lui în sfera valorii vredniciei³². Vrednică soție este Vitoria, vrednic Gheorghită, vrednic Nechifor Lipan. Polisemantismul termenului este un suport hermeneutic deosebit de util. În Dicționarul explicativ³³ sensurile termenului sunt următoarele: „**VRÉDNIC, -Ă, vrednici, -ce**, adj. **1.** Harnic, iute, cu rost la treabă. ♦ Capabil, destoinic. **2.** Demn de..., care merită să..., căruia i se cuvine pe drept ceva. ◇ Expr. (Reg.) *A fi vrednic* = a valora, a prețui. ♦ (Urmărit de un conjunctiv sau de un infinitiv) Care este în stare, care posedă însușirile necesare pentru a săvârși ceva. – Din sl. **vrédinŭ.**” Din punct de vedere religios, termenul primește noi conotații, acelea de credincios, apropiat Bisericii și lui Dumnezeu, neobosit în a face Binele. Privit prin lentila *vredniciei*, protagonistul romanului *Baltagul* își dezvăluie personalitatea complexă.

²⁹ SĂMIHĂIAN, Florentina, „Pot deveni canonicii contemporanii noștri?” în PAMFIL, Alina (coord); ONOJESCU, Monica, *Receptarea autorilor canonici, responsabilități și abordări specifice*, 2009, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, pp.52-53.

³⁰ CREȚIA, Petru, *Luminile și umbrele sufletului*, Humanitas, 2009, București.

³¹ PAPADIMA, Liviu, *Mai are timpul răbdare? Studii și eseuri de istorie și critică literară*, 2007, București: Ed. Curtea -Veche, p.44.

³² CREȚIA, Petru, *Luminile și umbrele sufletului*, București, 2020, Editura Humanitas, pp.32-34.

³³ <https://dexonline.ro/definitie/vrednic>

<p>În dezvoltarea valorii <i>vrednicie</i>, Petru Creția³⁴ pornește de la două postulate: „unul, acela că, într-o lume bine rânduită, fiecare loc este ocupat de cel mai vrednic să-l ocupe, adică de cel mai potrivit așezării sale acolo dintre toți candidații posibili; al doilea, că o comunitate umană nu poate fi socotită ca «bine rânduită» decât atunci când dezideratul din primul postulat este satisfăcut.”</p>	<p>Incipitul romanului este grăitor: „Domnul- Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus <i>rânduială</i> și semn fiecărui neam”³⁵. Deci, într-un topos perfect, ieșit din mâna Divinității, o lume ideal rânduită de Creator în cele șapte zile ale Genezei, mâna demiurgică a așezat pe cel mai vrednic să îl locuiască. Dintre „toți candidații posibili” țigani, jidovi, sârbi, unguri, turci, Domnul- Dumnezeu alege pentru zona Dornelor pe cei mai potriviți așezării de acolo: pe munteni. Vrednici și smeriți, aceștia primesc prin mila divină „o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera; și cel cu băutura; s-aveți muieri frumoase și iubețe.”³⁶ Darurile cu care sunt înzestrate celelalte popoare țin de valori materiale (bani pentru evrei, ciubuc și cafea pentru domni și boieri, sapa pentru sârbi) de pârgii politice (turcului sabia îi este utilă pentru dominarea altora) sau de efemeritate (frumusețe, cochetărie, mândrie, „fudulie” pentru unguri).</p> <p>În fața celor mai vrednici dintre candidații posibili a locui „la locuri strâmte între stânci de piatră” unde „zi și noapte dau zvon numai tălâncile”³⁷ Domnul Dumnezeu se înduioșează (câmpul lexical al milostivirii providenței fiind sugestiv: „milă”, „năcăjiților”, „părere de rău”, „dragi”) și se uită la ei cu înțelegere Părintească: „— Dar voi, necăjiților, de ce ați întârziat? (...) Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sunteți, dar n-am ce vă face”³⁸. El le oferă iubirea, erosul („s-aveți muieri frumoase și <i>iubețe</i>”), dionisiacul („<i>cetera</i>”, „<i>băutura</i>”), ce dezvăluie coordonata fizică a existenței, dar, cel mai important, este revelarea laturii metafizice, spirituale, trăirea întru cele cu adevărat folositoare sufletului:</p>
---	--

³⁴ CREȚIA, Petru, *Luminile și umbrele sufletului*, București, 2020, Editura Humanitas, pp.32-33.

³⁵ SADOVEANU, Mihail, *Baltagul*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p.7; toate trimiterile bibliografice se vor raporta la această ediție.

³⁶ Idem, p. 8.

³⁷ Idem, p. 8.

³⁸ Idem, p 8.

	„Rămâneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decât <i>o inimă ușoară</i> ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune”.
Pentru că este omul potrivit la locul potrivit „munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul.” ³⁹ Iar între toți aceștia, Nechifor Lipan, a fost „cel mai potrivit” . Or, lipsa lui provoacă un dezechilibru major acestei lumi, smulgând o parte din inima colectivității.	„Munteanului i-i dat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu toporul ori cu cața. Cei cu toporul dau jos brazii din pădure și-i duc la apa Bistriței; după aceea îi fac plute pe care le mână până la Galați, la marginea lumii. Cei mai <i>vrednici</i> întemeiază stâni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu și cu singurătățile, până ce se împuținează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți” ⁴⁰ .
Prin ce se dovedise Nechifor Lipan vrednic ? Pasajele romanului ne oferă cu generozitate răspunsul.	„Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meșteșugul oieritului. Stânile i-au fost bine rânduite și ciobanii ascultători. Bacia nu știa numai istorisiri, ci cunoștea taina lapelui acru și-a brânzei de burduf. Îi veneau scrisori și cereri de departe, din niște târguri cu nume ciudate. Ca să i le dezlege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crâșmă să beie un pahar cu alți munteni ca și dânsul, <i>vrednici</i> tovarăși în treburi de acestea.” ⁴¹
Studiul lui Petru Creția continuă ⁴² trasând coordonate semnificative ale <i>vredniciei</i> , menite parcă a defini atât pe omul Nechifor Lipan, cât și comunitatea din care acesta își trage sevele. „ Competența , știm cu toții, este calitatea unui om de a se pricepe bine la ceea ce face. Deci, de a avea înzestrările, cunoștințele și experiența necesare și suficiente bunei exercitări a unei funcții date. Competența trebuie să fie criteriul fundamental și condiția <i>sine qua non</i> a oricărei selecții și promovări. Dar, pentru ca omul potrivit să ajungă la locul potrivit și să rămână acolo după <i>vrednicia</i> sa, mai	În lumina celor postulate de Petru Creția, Nechifor Lipan este <i>competent</i> . Se <i>pricepe bine la ceea ce face</i> , are <i>cunoștințele, experiența necesară</i> unui oier adevărat. În universul lui rural, Nechifor este cel mai bun, după cum mărturisesc toți cârciumarii pe care îi întâlnește: „Acela avea două părți din oi, ceilalți doi numai a treia parte. I-am auzit grăind și făcând socotelile iernaticului. Spuneau ceilalți că au să trăiască bine oile.” ⁴³ Dacă ar fi avut trăit într-o lume contemporană, sigur ar fi fost promovat pentru performanțe manageriale.

³⁹ Idem, p.9.

⁴⁰ Idem, p.9.

⁴¹ Idem, p.10

⁴² CREȚIA, Petru, *Luminile și umbrele sufletului*, București, 2020, Editura Humanitas, pp.32-33.

⁴³ SADOVEANU, Mihail, *Baltagul*, București, Editura pentru Literatură, 1967, pp.71-72.

<p>trebuie încă ceva, hotărâtor: organizarea și funcționarea societății în vederea promovării prioritare a omului vrednic.”</p>	
<p>Meritele lui sunt recunoscute de soție care, actualizând trecutul și rememorând ceea ce a fost impresionant în viața lor, accentuează curajul, stăpânirea de sine, forța fizică, credința în Tatăl Ceresc, toate atribute necesare unui păstor autentic.</p>	<p>„Adevărat, era om cu harțag la chef, se învoi Vitoria. Mie mi-era drag când îl vedeam așa, cu mare curaj. Nu-i putea sta nimeni împotriva. Odată, venind noi de la Piatra, pe când eram grea cu Gheorghită acesta, ne-au ieșit înaintea oameni mânjiți pe obraz cu funingine. Au ridicat ciomegele asupra noastră și au strigat să lepădăm paralele pe care le avem și merindele pe care le purtăm. Se suiseră spre noi dintr-o râpă, la un corn de drum, pe înserat. Nechifor avea baltag. Numai și-a lepădat din cap căciula, și-a scuturat pletele și-a înhățat baltagul. Atâta a strigat: «Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în râpă». Aceia au ferit pe după niște ciritei și s-au dus. De hoți nu se temea; avea stăpânire asupra lor.”⁴⁴</p>
<p>Calitățile îi sunt reliefate și de colaboratori, de beneficiarii care nu pot uita generozitatea celui care umbla „pe-un cal negru țintat și purta căciulă brumărie”⁴⁵. Preotul se dovedește <i>tare mulțămît</i> de modul în care Nechifor recompensează serviciul sacerdotal, sfințind turmele păstorului, ca „s-ajungă cu bine la iernatic și-n primăvară să sporească”⁴⁶</p>	<p>„Acela a dat poruncă pentru rachiul și-a cinstit pe ciobani. A cerut o litră deosebită pentru el și pentru ceilalți doi tovarăși. Aflându-se de față și părintele Vasile, l-a poftit și pe sfinția sa să guste cu dânzii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotriva, văzându-i oameni cumsecade, și crășmarul i-a pus scaun la masa drumeților. — Asta mi-a plăcut.”⁴⁷</p>
<p><i>Vrednic</i> s-a arătat Nechifor: harnic, prietenos, generos, competent, empatic, sociabil, bun comunicator, răsplătind munca celor cu care intra în contact, credincios Domnului, omul cel mai potrivit pentru lumea în care trăia, dar și pentru lumile în care se deplasa cu turmele. Finalul vieții sale muritoare desăvârșește <i>vrednicia</i> lui pe acest pământ, devenind <i>vrednic</i> de Lumea de dincolo. Izbăvit din absurdul mărunt al nimicniciei lumii dominate de meschinărie și</p>	<p>„Numai soarele îl ajungea și-l bătea în plin. Nu suia la el nicio potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziș cu vecinătățile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă ca-ntr-o fântână, lovit și brâncit de mâna dușmanului. Soarele de toamnă răsărise și asfințise asupra mortului singur și asupra calului zdrobit. (...) Acuma soarele a curățit-o și a eliberat-o, după o voință a lui Dumnezeu.”⁴⁹ <i>Magia albă a zăpezii</i> („într-o zi,</p>

⁴⁴ Idem, p.82

⁴⁵ Idem, pp.97-98.

⁴⁶ Idem.p 103

⁴⁷ Idem.p. 103.

⁴⁹ SADOVEANU, Mihail, *Baltagul*, București, Editura pentru Literatură, 1967, pp. 129-130.

<p>de invidie, de violență, Nechifor moare în sălașul solemn și incoruptibil al naturii. Nu gestul ucigaș este important în viziunea monahului scriitor, acesta fiind păcatul celor doi lacomi falși prieteni. Esențială rămâne <i>vrednicia</i> creștinului Lipan, dus ca un miel la tăiere, profund nevinovat. Lumea de afară, preocupată de concret și supusă vremelniceii, nu are acces la locul morții lui Nechifor, aici el își doarme somnul de veci vegheat de câine, așa cum în <i>Miorița</i> oile aveau misiunea sacră de a plânge „cu lacrimi de sânge” pe cel plecat. Sau, după cum consideră Nicolae Steinhartd, Lipan îi „lasă baltă în micimea lor, în turpitudinile și agitația lor și-aidoma navei cosmice ridicându-se cu tunet în slăvi-schimbă intricațiile «vieții istorice» în magie albă; ceilalți «nu mai pot veni după el», cufundați cum sunt în tina și glodul abjecțiunii lor . El se desprinde dintre zădărnicii, se însingurează în tăcere și neparticipare și se îmbracă întru podoabele firmamentului, întru prestigiile naturii.”⁴⁸</p>	<p>a sosit vifor și ninsoare și iarna a astupat râpa”) care a acoperit trei luni din an trupul mortului, <i>tăcerea și singurătatea, neparticiparea</i> la iureșul cotidian, toate aspectele enumerate de Steihardt se regăsesc în descrierea pe care ochiul ubicuu al prozatorului o realizează <i>râpei</i>: „De sus, de lângă parapetul de piatră, săpătura costișei venea oablă ca o prăpastie. Sus, era umplutură pardosită cu lespezi cioplite. Până jos în cotlonul râpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea malul era ros și scobit și avea în față puțintel tăpșan ocolit de colțuri de stâncă. În urmă râpa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strâmt, așa de singuratic, așa de dosit.”⁵⁰</p>
--	---

Așadar, harnic și iute, cunoscându-și bine rostul pe pământul Dornelor, capabil și destoinic, demn de iubirea soției și a copiilor, fiind în stare de a-și gestiona afacerile și viitorul, credincios și apropiat Bisericii și lui Dumnezeu, dornic de a face Binele, protagonistul *Baltagului* s-a dovedit *vrednic*, însumând toate fațetele acestei valori atemporale. Adaptând ceremonialul simbolic al prezentării celui care își dorește hirotonisirea, al celui care urcă pe cele trei trepte ale desăvârșirii –diacon, preot, arhiereu- putem întreba în final, constatând ridicarea personajului pe scara spirituală: *Nechifor Lipan este el vrednic a sta în galeria personajelor-model capabile să creeze în cititorul de orice vârstă valențe formative?* răspunsul ar fi unul singur, preluat din cântările canonice, religioase: *Vrednic este! Axios! Dignus est!*⁵¹

⁴⁸ STEINHARDT, Nicolae, *Un caz de recurs la splendoare: Miorița*, în „Prin alții, spre sine”, București, Ed. Eminescu, 1988, p.104.

⁵⁰ SADOVEANU, Mihail, *Baltagul*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 129.

⁵¹ <https://doxologia.ro/viata-bisericii/liturgica/ce-inseamna-cuvintele-axios-dignus-est>.